

УДК 657.1:658:4

Козьмук Н. І.

Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

У статті розглянуто розвиток та перебіг євроінтеграційних процесів фінансової сфери національної економіки України. Запропоновано можливі напрями прискорення та оптимізації цих процесів, механізми їх вдосконалення та поглиблення, шляхи вирішення проблем їх впровадження.

Ключові слова: євроінтеграція, фінансовий сектор, національна економіка, органи державної влади, нормативно-законодавча база.

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиріччя Україна наполегливо бажає наблизитися до європейських стандартів. Стратегією подальшої діяльності у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції є активний перехід на сучасні європейські методи роботи, сприяння розвитку міжвідомчої взаємодії на горизонтальному рівні, розширення повноважень середньої та нижньої управлінських ланок у сфері обміну інформацією, заохочення ініціативності, глибокої продуманості пропозицій і бачення кінцевих результатів їхньої реалізації, вивчення та трансляція корисного досвіду інших європейських країн у сфері державного управління інтеграційними процесами, розвитку та реформуванні фінансової, банківської та інших сфер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні дослідженнями теоретичних і практичних аспектів проблеми євроінтеграції займалися такі автори: Л. Антонюк, Т. Боголіб, Ю. Богач, Н. Василькова, Н. Волкова, Б. Данилишин, Д. Ільницький, Л. Іщук, А. Павленко, Л. Плахотнікова, Н. Колісниченко, С. Стрельник та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Процес інтеграції України в європейський простір став одним із першочергових завдань уряду. Над питанням ефективної імплементації працюють найуспішніші науковці в галузях економіки, фінансів, права. Але це не дає однозначно позитивних результатів в вирішенні поставлених завдань, оскільки, основною проблемою в даному питанні залишається успішний процес адаптації всіх сфер діяльності України у ході процесу інтеграції до європейських стандартів. Ще більших складнощів додає постійно змінне навколишнє середовище, що пов'язане з багатьма факторами, що ускладнюють цей процес: кризові явища в економіці, ведення бойових дій, погіршення економічних взаємовідносин з Росією тощо.

Мета статті. Метою наукового дослідження є аналіз стану та перебігу євроінтеграційних процесів у фінансовій сфері України та обґрунтування можливих напрямів прискорення та оптимізації цих процесів на сучасному етапі.

Беручи до уваги те, що Україна чітко визначила орієнтир на входження в фінансовий простір Європи, поступово здійснюється модернізація та реформування фіскального, бюджетного, банківського та інших секторів національної економіки в контексті європейських вимог.

З метою більш ефективного та поглибленого впровадження європейських стандартів у галузеві сектори національної економіки України необхідно проведення ретельних досліджень механізмів забезпечення фінансової стійкості Єврозони, тих важелів і інструментів впливу та регулювання фінансово-економічних процесів, що застосовуються урядами країн – учасниць Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Успішна інтеграція України в європейський простір неможлива без імплементації європейських стандартів організації та роботи фінансової системи. Розробка нових фінансових інструментів, дерегулювання національних фінансових ринків і розвиток міжнародних банків та інших фінансових інститутів породили функціонуючу нині глобальну фінансову систему, до якої залучено усі країни світового співтовариства. Міжнародна фінансова інтеграція поглиблюється в усьому світі, особливо серед країн з розвинутою економікою.

Глобальні трансформації сучасної світової і національних фінансових систем можна охарактеризувати такими факторами [1]:

- стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтеграція національних фінансових ринків;

- відносне ослаблення регулювання світових фінансових ринків (при збільшенні їхніх обсягів і оборотів операцій, приросту конкуренції між ними);

- розширення світової фінансової системи за рахунок входження до світової економіки країн, що розвиваються (зростає глобальна нестабільність);

- постійне збільшення величезної маси капіталів (включаючи потоки капіталів між країнами), крайня рухливість яких (обумовлена зростанням швидкості переказів з одного ринку на інший) створює напружене становище;

- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному (міждержавна економічна інтеграція, включаючи її фінансову й валютну складові) рівні;

- тенденція до концентрації капіталів, зростаюча автономізація глобальних комерційних і фінансових конгломератів;

- зростання інтенсивності фінансових трансакцій, високий ступінь мобільності та взаємозв'язки на фінансових ринках;

- різноманіття фінансових інструментів, високий ступінь їхнього динамізму тощо.

Цільовим напрямом євроінтеграції є зменшення кількості доступних фінансових інструментів, що можуть застосовуватися урядами держав Єврозони з метою реагування на коливання фінансово-економічних показників. Зокрема, країни Єврозони вже не зможуть використовувати грошово-кредитну політику для згладжування негативних наслідків асиметричних шоків, оскільки пріоритети фінансової політики будуть визначатися виходячи з потреб усього інтеграційного співтовариства з метою підтримки економічної стабільності й стійкості єдиної валюти. До вступу в Єврозону відновлення внутрішньої (інфляція й безробіття) і зовнішньої (рівновага платіжного балансу) рівноваг може здійснюватися за рахунок зміни вну-

трішнього попиту (зміна грошової пропозиції або процентної ставки, зміна фіскальної політики) і сальдо платіжного балансу.

Враховуючи викладене вище, можемо зазначити, що одним з короткотермінових важелів впливу на кризові явища та коливання фінансово-економічних показників є заходи фіскальної політики держави. На даному етапі розвитку, зокрема з 1.01.2015 року, ми спостерігаємо заходи з боку уряду, направлені на реформування податкової системи держави. Хоча, говорити про наближення заходів фіскальної політики України до вимог Європейського Союзу ще зарано. Якщо рівень ставок оподаткування в Україні, на фоні європейських, є помірним, то у співвідношенні до рівня доходу населення податковий тиск є досить вагомим.

Незважаючи на численні зміни, що постійно вносяться до податкового законодавства і спрямовані на удосконалення податкової системи України, вона не позбавлена серйозних недоліків. Серед них:

- високий рівень податкового навантаження на економіку в цілому (в середньому за 2005–2009 рр. з урахуванням платежів до Пенсійного та інших фондів соціально призначення – 37,9% від ВВП, у т.ч. в 2008 р. – 39,1, 2009 р. – 37,3%; у країнах ЄС-12 у середньому 34,4%, у т.ч. у Польщі 34,8, Чехії 36,9, Естонії 33,1, Латвії 30,5, Болгарії 43,2%) і на бізнес зокрема (ставка податку на прибуток в Україні становить 25%, у середньому по країнах ЄС-12 – 18,9%, у т.ч. в Польщі 19, Чехії 20, Естонії 21, Латвії 15, Болгарії 10%);

- відсутність економічно обґрунтованого балансу між фіскальною і регулюючою функціями податків, неефективна система державного податкового регулювання, його неузгодженість із завданнями економічної політики держави;

- наявність великої кількості малоефективних податків та меншої, ніж у європейських системах оподаткування, тривалості базових податкових періодів (щоквартальне декларування і сплата податку на прибуток, тоді як у європейських країнах – раз на рік), що погіршує позиції України в міжнародному рейтингу простоти ведення бізнесу за показником «кількість платежів на рік» та збільшує витрати суб'єктів підприємницької діяльності на сплату податків;

- нестабільність податкового законодавства, що обмежує можливість формування суб'єктами господарювання фінансової та економічної політики у середньо- та довгостроковому періодах;

- неоднорідність та складність нормативно-правової бази оподаткування, недостатня узгодженість і навіть суперечливість окремих законодавчих норм;

- відсутність єдиної термінології, частота застосування норм непрямої дії в податкових законах, що призводить до нарощування кількості підзаконних актів, податкових роз'яснень, а також посилення навантаження на судову систему у зв'язку із зростанням кількості позовів щодо порушень податкового законодавства;

- неузгодженість податкового законодавства з нормами, які складають інші інститути фінансового законодавства або входять до інших галузей законодавства;

- наявність економічно необґрунтованих розбіжностей у підходах до визначення та оцінки доходів і витрат для встановлення об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств та нормативно-правовою базою бухгалтерського обліку в частині розрахунку фінансового результату, що призводить до невідповідності сум податкових платежів підприємств реальному результату їх господарської діяльності;

- несвоєчасне виконання державою своїх зобов'язань по відшкодуванню податку на додану вартість суб'єктам господарювання;

- відсутність істотного прогресу в досягненні цілей реформування податку з доходів фізичних осіб – розширенні його бази шляхом виведення доходів із «тіні», про що свідчать результати податкових перевірок суб'єктів господарювання у 2008 році, за якими заробітну плату у «конвертах» сплачували 42% перевірених роботодавців, а серед роботодавців – фізичних осіб – 74%;

- порушення фундаментального принципу справедливості в оподаткуванні, невиконання податковою системою функції перерозподілу доходів від багатих до бідних;

- недостатнє виконання акцизним збором функції обмеження споживання шкідливих товарів, передусім внаслідок низьких ставок податку, що значно відстають від їх рівня в європейських країнах. Зокрема, навіть після підвищення в 2009 р. ставок акцизного збору на алкогольні напої, тютюнові вироби і нафтопродукти акциз на сигарети з фільтром у середньому становив 2,34 грн з пачки (близько 0,25 євро) порівняно з 1,28 євро у країнах ЄС; загальна частка акцизів (специфічний збір плюс адвалорний) у ціні сигарет зросла до 43% за мінімального для країн ЄС рівня 57%;

- викривлення стимулів до економічної діяльності внаслідок співіснування у податковій системі України двох підсистем – загальної і спрощеної, незацікавленість суб'єктів малого підприємництва у зміні свого статусу і, відповідно, зростанні обсягів діяльності; використання суб'єктів підприємницької діяльності, які застосовують спеціальний режим оподаткування, у схемах мінімізації податкових зобов'язань підприємств, що працюють у загальному режимі оподаткування;

- недосконалість витратна система адміністрування податків і зборів;

- низький рівень податкової культури, широке розповсюдження схем мінімізації та ухилення від сплати податків, що призводить до зростання податкової заборгованості платників перед бюджетом і державними цільовими фондами, недостатнього фінансування виконання функцій держави;

- нераціональна система податкових пільг, що спричиняють порушення принципів справедливості в оподаткуванні та призводять до зниження фіскальної ефективності основних податків;

За наявності кризових явищ в економіці найближчим часом будуть задіяні автоматичні стабілізуючі властивості фіскальної політики (так звані властивості автоматичного стабілізатора): за незмінної податкової системи економічний спад буде супроводжуватися зростанням бюджетних витрат і зниженням бюджетних доходів. Якщо ж спостережуваний стабілізаційний ефект виявиться недостатнім, то додаткова зміна податкового законодавства або системи соціальної підтримки населення дозволить підвищити ефективність фіскальної політики (дискреційна фіскальна політика) [2].

Крім того, однією з умов міждержавної інтеграції є високий рівень економічної й фінансової інтеграції між країнами. Зокрема, це стосується інтегрованості фінансових систем, які поряд із фіскальною політикою можуть також сприяти згладжуванню негативних наслідків асиметричних шоків. Відсутність обмежень на рух капіталу між країнами сприяє підвищенню ліквідності фінансової системи союзу, а відтак її стійкості до негативних впливів, а також підвищенню доступності фінансових ресурсів для країн, що перебувають у стані економічного спаду й потребують додаткових фінансових ресурсів, зниження витрат

по залученню запозичень і стабілізації відсоткових ставок як у номінальному, так і в реальному вираженні.

Одним із головних питань є те, яким чином держава повинна використовувати фінансову політику – необхідно прагнути до синхронізації податкової системи та системи соціального забезпечення чи можна діяти винятково виходячи з національних потреб, чи оптимально вводити обмеження на величину основних бюджетних показників і обсяги державних запозичень або це буде лише погіршувати економічне становище країни в періоди рецесії. Важливим є також аналіз стабілізуючої ролі фінансового сектора.

Отже, в умовах активізації євроінтеграційних процесів в Україні особлива увага в сфері фінансової політики повинна приділятися такому її напрямку, як фіскальна політика. Окремі особливості фіскальної політики дозволяють стверджувати, що продумані податкова й бюджетна політики можуть досить ефективно виконувати функції макроекономічної стабілізації в короткостроковому й середньостроковому періодах. Однак варто зазначити, що фіскальна політика не завжди є гнучким інструментом макроекономічної стабілізації в рамках інтеграційних об'єднань. Більше того, систематичне використання даного інструмента стабілізації призводить до нагромадження державної заборгованості та формування стійкості бюджетного дефіциту [3].

Аналіз проблеми стійкості приводить до висновку щодо необхідності введення обмежень на параметри фіскальної політики. Зокрема, ця теза знайшла своє відбиття в Маастрихтській угоді, підписаній країнами Європейського валютного союзу. Відповідно до цієї угоди, країнам не дозволено мати дефіцит бюджету більш ніж 3% ВВП, тоді як обсяг сукупного державного боргу не може перевищувати 60% ВВП [4].

Оскільки дані показники відрізняються від аналогічних в Україні, зокрема показник дефіциту бюджету в січні-серпні 2014 року складав 35,205 млрд грн., обсяг сукупного державного боргу на 01.01.2014 року – 584114,1 млн.грн., станом на 01.09.2014 – вже 945766,0 млн.грн. [5], говорити про швидке наближення до європейських показників ще зарано. Таким чином, ще раз стикаємося з необхідністю реформування не лише фіскальної політики як короткотермінового інструменту регулювання кризових явищ, а і з потребою внесення конкретних та глибоких змін в бюджетну політику держави.

На сучасному етапі реформування бюджетної політики зведено до оновлення нормативно-законодавчої бази та намагань децентралізації органів влади. Функціонування бюджетної системи та здійснення бюджетної політики в Україні відбувається на основі законодавчих та нормативно-правових актів, визначених ст. 4 Бюджетного кодексу України. До них належать: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Закон про Державний бюджет України, інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Незважаючи на достатню кількість нормативних документів у зазначеній сфері, на сьогоднішній день ми спостерігаємо значні розбіжності між деякими з них, що значно ускладнює проведення та реалізацію ефективної бюджетної політики в нашій країні, вже не кажучи про реалізацію заходів євроінтеграції.

Так, першим кроком до втілення зазначеної форми в дію було прийняття у 2001 р. Бюджетно-

го кодексу України, який процедурно врегулює провадження бюджетного процесу та встановлює загальні для всіх правила гри. Уперше було гармонізовано та взаємопов'язано державний бюджет і програму соціально-економічного розвитку країни. Було запропоновано бюджет розвитку, в якому передбачаються кошти на капітальні вкладення та інші державні інноваційні програми. Розпочато роботу із запровадження програмно-цільового методу фінансування видатків державного бюджету. Відбулося збільшення фінансової незалежності місцевих бюджетів. Однак, незважаючи на ці досягнення, бюджетна реформа стикається з багатьма проблемами. Головною з них є те, що вона так і не стала складовою реформи суспільних відносин узагалі. За відсутності реальних реформ в інших сферах суспільного життя бюджетна реформа діє фрагментарно. Фактично реформа міжбюджетних стосунків зупинилася на рівні села, селища, міста, району. Затягується введення в дію програмно-цільового методу фінансування на рівні місцевих бюджетів. Існує проблема перепідготовки кадрів, які мають навчитися правильно застосовувати нові бюджетні процедури Бюджетного кодексу. Крім того, потрібен безсторонній аналіз нормативного фінансування, аналіз процедур перерахунку трансфертів, аналіз досвіду формування бюджетів розвитку, зокрема тієї складової бюджету, яка називається власними доходами. Варто визначити, наскільки ці власні доходи покривають ті видатки, які передбачається покрити і які означені в Бюджетному кодексі як власні видатки.

Таким чином, для забезпечення високої нормативної ефективності правові акти варто приймати з урахуванням дієвого механізму їх подальшої реалізації.

Отже, постає питання про затвердження та впровадження єдиної концепції в реформованій фіскальній та бюджетній політиці як єдиного механізму державного регулювання економіки, побудови сучасної соціально-орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки, інтегрованої у ЄС.

Висновки і пропозиції. Важливість фінансової інтеграції України пояснюється тим, що поряд із фінансовою політикою фінансовий сектор може виконувати роль механізму, що згладжує негативні наслідки асиметричних шоків. У всіх випадках фінансовий ринок буде розподіляти ризик між країнами – членами інтеграційного об'єднання за допомогою зміни вартості активів країн-емітентів: рівень добробуту жителів країни, що відчула вплив негативного шоку, знизиться в меншому ступені, ніж валовий дохід країни. Навпроти, рівень добробуту жителів країни, що відчула вплив позитивного шоку, виросте в меншому ступені, ніж валовий дохід. Однак інструменти фінансового ринку, бюджетної та фіскальної політики незначною мірою можуть застосовуватися в Україні. Так, рівень розвитку вітчизняного фінансового ринку є вкрай низьким, на торговельних майданчиках обертається незначна кількість активів. Що стосується ринку банківських послуг, то й у даному напрямі інтеграція є досить слабкою, що також пояснюється недостатньою розвиненістю цього сегмента фінансового сектора.

Реформування податкової системи відбуватиметься синхронно з упорядкуванням та оптимізацією державних видатків та вирішенням таких завдань:

- відновлення економічного зростання та його забезпечення на інноваційно-інвестиційній основі;
- масштабна модернізація національного виробництва, впровадження енергозбереження, зростання продуктивності праці, зміцнення кон-

курентних позицій вітчизняного виробника на зовнішніх товарних ринках;

– стимулювання регіональних «точок зростання» економіки та залучення інвестицій;

– запровадження європейських стандартів соціального захисту, якісного піднесення рівня життя громадян;

– перегляд пільг, надання яких є необґрунтованим, та вжиття заходів щодо їх скасування; впровадження програм поетапної заміни пільг, що виконують функцію соціальної підтримки вразливих верств населення, адресною допомогою;

– реформування пенсійної системи України, забезпечення її прозорості та стабільного функціонування, збалансування бюджету Пенсійного фонду, впровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи;

– поетапне збільшення обсягів бюджетного фінансування системи охорони здоров'я до

загальноєвропейського рівня, забезпечення належної якості гарантованих державою медичних послуг;

– перегляд державних цільових програм з погляду доцільності продовження їх бюджетного фінансування та концентрація бюджетних ресурсів на пріоритетних напрямках науково-технічного та інноваційного розвитку;

– підтримка впровадження енергоефективних та енергозберігаючих технологій, а також технологій з використанням відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Іншими словами, особливу увагу в процесі євроінтеграції України необхідно приділити розвитку вітчизняного фінансового ринку, фіскальній та бюджетній сферам, оскільки саме ці напрями фінансової політики зможуть, на нашу думку, забезпечити виконання перерозподільної й стабілізуючої функції фінансів у державі.

Список літератури:

1. Бурцев В.В. Основной конкурентный потенциал страны-системы в условиях финансовой транснационализации / В.В. Бурцев // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 6. – С. 3.
2. Tanzi V. (2005). Fiscal Policy and Fiscal Rules in the European Union // CESifo Forum, 3.
3. Петрушевська В.В. Адаптація фінансової політики України до умов глобалізаційних і євроінтеграційних процесів / В.В. Петрушевська // Проблеми економіки. – 2014. – № 2.
4. Введення євро: критерії конвергенції // Офіційний сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/index_en.htm.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: <http://www.minfin.gov.ua>.

Козьмук Н. І.

Львовский банковский институт

Университета банковского дела Национального банка Украины

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ СТАНДАРТОВ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО

Резюме

В статье рассмотрены развитие и проведение евроинтеграционных процессов финансовой сферы национальной экономики Украины. Предложены возможные пути ускорения и оптимизации этих процессов, механизмы их усовершенствования и углубления, пути решения проблем их внедрения.

Ключевые слова: евроинтеграция, финансовый сектор, национальная экономика, органы государственной власти, нормативно-законодательная база.

Kozmuk N. I.

Lviv Banking Institute

University of Banking of National Bank of Ukraine

IMPLEMENTATION OF EUROPEAN STANDARDS OF THE FINANCIAL SYSTEM IN THE INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EUROPEAN SPACE

Summary

The article deals with the development and progress of European integration processes financial sector of the national economy of Ukraine. The possible directions of acceleration and optimization of these processes, mechanisms of improvement and deepening. Solutions to problems of implementation.

Keywords: European integration, financial sector, national economy, public authorities, regulatory and legal framework.